

УДК 37.014.3:373.5.011.33(477)«20»
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/40-2-25>

Алла ЗАГОРОДНЯ,
orcid.org/0000-0003-2418-1670
доктор педагогічних наук, доцент,
провідний науковий співробітник відділу історії та філософії освіти
Національної академії педагогічних наук України
(Київ, Україна) *z_allya@i.ua*

ПРОЄКТУВАННЯ ЗМІСТУ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ В СТАРШИХ КЛАСАХ СЕРЕДНІХ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКІЛ УКРАЇНИ (2011–2017 РР.)

Стаття присвячена огляду основних аспектів траєкторії руху проектування профільного навчання старшокласників в Україні (2011–2017 рр.). Представлена таблична деталізація основних таких законодавчих програм і документів і їх основних положень, які розроблені й утілюються на державному рівні у 2011–2017 рр., як-от: Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти (2011 р.); Концепція профільного навчання у старшій школі (2013 р.); Указ Президента України «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» (2013 р.); Концепція Нової української школи (2016 р.); оновлена редакція Закону України «Про освіту» (2017 р.); Проект Типового навчального плану для 10–11 класів (2017 р.); Проект концептуальних засад реформування професійної освіти України «Сучасна професійна освіта» (2018 р.) тощо. Подано розлогу характеристику авторського визначення поняття «профільне навчання». Доведено, що проектування змісту профільного навчання старшокласників відбувається на засадах системного, особистісно-орієнтованого, комплексного, інтегративного, психосоціального, аксіологічного, культурологічного, акмеологічного, компетентнісного, діяльнісного, синергетичного, рефлексійного, середовищного, проектно-орієнтованого підходів, які є сукупністю таких, що не суперечать одне одному. У ході дослідження зосереджено увагу на реалізації компетентнісного та проектно-орієнтованого підходу, де головним у цьому плані є проектування й розроблення інноваційного змісту профільного навчання старшокласників за відповідними спеціалізаціями. Охарактеризовано фактори впливу на проектування профільного навчання старшокласників. Визначено перспективні напрями модернізації ланки загальної середньої освіти, що сприятимуть ефективному проектуванню профільного навчання учнів старшої школи.

Ключові слова: проектування, профільне навчання, старшокласники, нормативні документи, заклади загальної середньої освіти.

Alla ZAHORODNIA,
orcid.org/0000-0003-2418-1670
Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Leading Researcher at the Department of History and Philosophy of Education
National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine
(Kyiv, Ukraine) *z_allya@i.ua*

DESIGN OF THE CONTENT OF PROFILE EDUCATION IN SENIOR CLASSES OF SECONDARY SCHOOLS OF UKRAINE (2011–2017)

The article is devoted to the review of the main aspects of the trajectory of the design of profile education of high school students in Ukraine (2011–2017). The tabular detailing of the main legislative programs and documents and their main provisions, which were developed and implemented at the state level in 2011–2017, is presented, such as: State standard of basic and complete general secondary education (2011); “The concept of profile education in high school” (2013); Decree of the President of Ukraine “On the National Strategy for the Development of Education in Ukraine until 2021” (2013); “Concept of the New Ukrainian School” (2016); updated version of the Law of Ukraine “On Education” (2017); “Draft Standard Curriculum for Grades 10–11” (2017); “Draft conceptual framework for reforming vocational education in Ukraine” Modern vocational education (2018) and others. An extensive description of the author's definition of the concept of “profile education” is given. It is proved that designing the content of profile education of high school students is based on: systemic, personality-oriented, complex, integrative, psychosocial, axiological, culturological, acmeological, competence, activity, synergetic, reflection, environmental, project-oriented approaches. that do not contradict each other. The study focused on the implementation of a competency-based and project-oriented approach, where the main in this regard is the design and development of innovative content for profile education of high school students in relevant specializations. Factors influencing the design of profile education for high school students are described. Perspective directions of modernization of general secondary education have been identified, which will contribute to the effective design of profile education of high school students.

Key words: designing, profile education, high school students, regulations, general secondary education institution.

Постановка проблеми. Необхідність здійснення трансформаційних зрушень у всіх сферах суспільного життя в Україні XXI століття й розвиток техніки і технологій висувають низку нових вимог до особистості. Зосереджується увага на підготовці фахівця нового покоління майбутніх фахівців, здатних до критичного та креативного мислення, конструктивної діяльності, самонавчання, саморозвитку й самовдосконалення, уміння ефективно взаємодіяти з програмним забезпеченням, технічними пристроями, штучним інтелектом, тощо. Відтак удосконалення лише змісту освіти вже недостатньо.

Означене зумовлює необхідність його проєктування на нових методологічних засадах, інноваційних підходах, урахуваючи запити людини та суспільства загалом, перспективи цивілізаційного розвитку, розвиток науки й технологій, проблеми сучасної освіти та реалії життя. Особливо це стає актуальним для профільного навчання старшокласників, адже саме школа є базовим шаблоном у системі освіти, яка повинна готувати особистість майбутнього фахівця до активної предметноперетворювальної діяльності в умовах постійного стрімкого розвитку високотехнологічного суспільства.

У такий спосіб надзвичайно важливим при здійсненні таких змін є глибокий аналіз витоків становлення проблеми проєктування змісту профільного навчання в старших класах середніх загальноосвітніх шкіл України з точки зору предметно-історичного погляду на постановку цієї проблематики, а також виокремлення основних віх (2011–2017 рр.), у яких простежується ієрархія кульмінації проблеми проєктування змісту профільного навчання в старших класах середніх загальноосвітніх шкіл України.

Аналіз досліджень. Проблема ініціювання проєктування профільного навчання в старших класах середніх загальноосвітніх шкіл України була й досі залишається предметом досліджень багатьох науковців, а саме: проєктування змісту профільного навчання старшокласників (В. Вдовиченко, М. Корець, О. Коберник, А. Тарара); теорія і методика навчання учнів старшої загальноосвітньої школи (М. Піддячий, А. Терещук); термінологічне поле профільного навчання (С. Гончаренко, Г. Селевко, П. Сікорський); вивчення рівнів, форм і видів профільного навчання (О. Бугайов, Н. Ничкало, І. Унт, О. Ярошенко); закономірності, принципи, умови ефективності індивідуалізації та диференціації навчання (В. Володько, О. Горіна, М. Солдатенко й ін.); диференціація змісту навчання школярів і профільна підготовка (Г. Авчіннікова, О. Барановська, Г. Васьківська, С. Дятленко, С. Закі-

рова); державна освітня політика щодо організації профільного навчання й змісту шкільної освіти в радянській Україні (Л. Березівська); соціально-професійний вибір учнів (М. Піддячий); концептуальні ідеї розвитку профільного навчання в системі національної освіти (Т. Мачача); Організаційно-педагогічне проєктування профільного навчання як профорієнтації (О. Козійчук) та ін.

Мета статті впливає з постановки наукової проблеми й огляду основних аспектів траєкторії руху проєктування профільного навчання старшокласників в Україні (2011–2017 рр.).

Виклад основного матеріалу. З метою всебічного розгляду проблеми дослідження доцільно виокремити ключові поняття досліджуваної проблеми та представити їх психолого-педагогічне осмислення. Отже, педагогічне проєктування варто розглядати як алгоритм висування та прогностичного обґрунтування й визначення місії, цілей, змісту, завдань, методів, засобів та організаційних форм навчання й розвитку учнів (Тарара, Мачача, Туташинський, Вдовченко, 2019: 8).

Проєктування змісту профільного навчання старшокласників трактуємо як процес створення або модернізації вже наявних умов процесу виховання й навчання, що мають відповідати потребам, інтересам, нахилам і здібностям учнів з метою їх мотивації до вибору старшокласниками майбутньої професії.

Під поняттям «профільне навчання» розуміємо вид диференційованого навчання, який передбачає врахування освітніх потреб, нахилів і здібностей учнів і створення умов для навчання старшокласників відповідно до їхнього професійного самовизначення, що забезпечується за рахунок змін у цілях, змісті та структурі організації навчання (Загородня, 2020: 17).

До завдань профільного навчання відносимо такі: створення умов для врахування й розвитку навчально-пізнавальних і професійних інтересів, нахилів, здібностей і потреб учнів старшої школи в процесі їхньої загальноосвітньої підготовки; виховання в учнів любові до праці, забезпеченні умов для їхнього життєвого й професійного самовизначення, формування готовності до свідомого вибору й оволодіння майбутньою професією; формування соціальної, комунікативної, інформаційної, технічної, технологічної компетенцій учнів на допрофільному рівні, спрямування підлітків щодо майбутньої професійної діяльності; забезпечення наступно-перспективних зв'язків між загальною середньою та професійною освітою відповідно до обраного профілю (Загородня, 2020: 17; Загородня, 2021: 202).

З метою вибудови ефективної траєкторії руху в контексті досліджуваної тематики варто виокремити найбільш значущі проблеми загальної середньої освіти, що стали поштовхом до проектування змісту профільного навчання старшокласників у 2011–2017 рр.

Отже, необхідність проектування профільного навчання старшокласників зумовлюють такі фактори: надмірно затеоретизований зміст навчальних програм і підручників, як наслідок, непрактичність здобутих знань, умінь і навичок учнів для застосування їх у буденному житті; перехід до постіндустріального суспільства; глобалізм і динамізм трансформаційних процесів; європейська інтеграція України; зміна ідеології держави; ринкові реформи; зміни на ринках праці, товарів і

послуг; зміна педагогічної парадигми; підвищення запитів і вимог щодо якості освіти, тощо (Тарара, Мачача, Туташинський, Вдовченко, 2019: 11).

Усе вищезазначене актуалізувало переосмислення концептуальних положень щодо профільного навчання в старших класах середніх загальноосвітніх шкіл України у 2011–2017 рр. і спричинило процес реформування галузі середньої загальної освіти шляхом прийняття й уведення в дію нових нормативно-правових документів, що регулюють діяльність системи загальної середньої освіти.

Варто зазначити, що здійснення проектування змісту профільного навчання старшокласників відбувається на засадах: системного, особистісно-орієнтованого, комплексного, інтегративного,

Таблиця 1

Основні законодавчі програми й документи, які розроблені й утілюються на державному рівні у 2011–2017 рр.

№ з/п	Назва законодавчого документа	Рік прийняття (оновлення редакції)	Основні положення
1	Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти	2011 рік	– навчання на принципах індивідуалізації, патріотизму, розвитку критичного мислення; – зміна циклів навчання (адаптаційний (5–6 класи), базове предметного навчання (7–9 класи)); – зменшення кількості тижневих годин для реалізації інваріантного складника до 18 годин на тиждень
2	Концепція профільного навчання	2013 рік (оновлена редакція)	– реалізація принципу особистісно-орієнтованого навчання; – зміна моделей навчання (внутрішньошкільна та зовнішньошкільна); – запровадження курсу «Профільні проби»
3	Указ Президента України «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року»	2013 рік	– модернізація мережі закладів професійної освіти, яка передбачає оптимізацію малокомплектних закладів з контингентом учнів менше 300 осіб шляхом приєднання їх до більш потужних; – упровадження державних стандартів з конкретних робітничих професій на модульно-компетентнісній основі
4	Концепція Нової української школи	2016 рік	– запровадження інтегрованого та проектного навчання учнів, нової моделі оцінювання знань учнів (Свідоцтво досягнень); – структурування профільної середньої школи в 2 цикли навчання: 10 клас (1 цикл), 11–12 цикли (2 цикл)
5	Закон України «Про освіту»	2017 р. (оновлена редакція)	– перехід школи на трирівневу систему навчання: базова середня освіта – 5 років (гімназії), профільна середня освіта (ліцеї та заклади професійної середньої освіти)
6	Проект Типового навчального плану для 10–11 класів	2017 рік	– скорочення кількості обов'язкових предметів (інваріантного складника) з 22 до 9, що дає можливість школі визначити свій профіль і поглиблено викладати обрані предмети; – самостійний вибір школами й учнями профілю навчання; – можливість для шкіл створювати власні «спекурси» для поглиблення профільного навчання.

Авторська розробка

психосоціального, аксіологічного, культурологічного, акмеологічного, компетентнісного, діяльнісного, синергетичного, рефлексійного, середовищного, проектно-орієнтованого підходів, які є сукупністю таких, що не суперечать одне одному.

У зв'язку з тим що означене дослідження порушує проблему змісту й методичного спрямування проектування профільного навчання старшокласників, доцільно зупинитися на важливості застосування компетентнісного та проектно-орієнтованого підходу в профільному навчанні старшокласників.

У загальному розумінні В. Карпенко трактує проектно-орієнтований підхід як напрям, націлений на отримання учнем тих знань, що будуть використані на практиці та задля створення освітнього середовища, яке б відповідало потребам учнів і завданням, що вони ставлять перед собою (Карпенко, 2012: 129).

За визначенням Л. Хоружої, компетентність нині стосується не тільки змісту освіти, а й передбачає формування в молоді певних навичок для життя й діяльності в соціальній сфері суспільства (Хоружа, 2007).

У межах дослідження реалізацію компетентнісного та проектно-орієнтованого підходу ми вбачаємо в спрямованості освітнього процесу за спеціалізаціями кожного окремого профілю навчання. Головним у цьому плані є проектування та розроблення інноваційного змісту профільного навчання старшокласників за відповідними спеціалізаціями. Кінцевою метою профільного навчання за цим змістом має бути сформована предметна проектно-орієнтована компетентність за обраними старшокласниками спеціалізаціями.

Зосереджуючи увагу на законодавчих актах і нормативній базі щодо діяльності системи загальної середньої освіти та запровадження профільного навчання старшокласників, варто виокремити найбільш значущі. Нижче представлена таблична

деталізація основних законодавчих програм і документів, які розроблені й утілюються на державному рівні у 2011–2017 рр. (Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти, 2011; Концепція профільного навчання, 2013; Указ Президента України «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року», 2013; Концепція Нової української школи, 2016; Закон України «Про освіту», 2017; Проект Типового навчального плану для 10–11 класів, 2017).

Перспективними напрямками в контексті проектування профільного навчання старшокласників є прийняття й уведення в дію у 2018 р. Колегією Міністерства освіти і науки Проекту концептуальних засад реформування профільного навчання «Сучасна професійна освіта», мета якого полягає у створенні ефективної системи професійної освіти та навчання як основи економічного добробуту держави, складника сталого розвитку суспільства, запоруки професійної самореалізації та неперервного професійного розвитку особистості впродовж життя відповідно до її інтересів і потреб економіки України (Проект концептуальних засад реформування професійної освіти України «Сучасна професійна освіта», 2018).

Висновки. Отже, розглянуті сутність, зміст, мету, завдання, концептуальні підходи організації, структуру, теоретичні й практичні аспекти траєкторії руху проектування профільного навчання учнів старшої школи в Україні (2011–2017 рр.), дали змогу окреслити змістове наповнення основних законодавчих програм і документів, які розроблені й утілюються на державному рівні та регулюють діяльність системи загальної середньої освіти, також визначити перспективні напрями модернізації ланки загальної середньої освіти, що сприятимуть ефективному проектуванню профільного навчання учнів старшої школи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF#Text>.
2. Загородня А. А. Профільна школа в Україні у 2011–2017 рр. XXI століття: теорія і практика, досвід, проблеми, перспективи. *Актуальні питання гуманітарних наук* : міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка». 2021. № 35. С. 202–206.
3. Загородня А. А. Профільне навчання як форма радикальної диференціації навчання. *Педагогічні науки*. Запоріжжя, 2020. № 2 (35). С. 17–22. URL: <https://doi.org/10.26661/2522-4360-2020-2-02>.
4. Про освіту : Закон України від 28.09.2017 № 2145-VIII. ВВР України. 2017.
5. Карпенко В. І. Проектно-орієнтований підхід до управління в освіті. *Вісник НТУУ «КПІ». Серія «Філософія. Психологія. Педагогіка* : збірник наукових праць. 2012. № 1 (34). С. 128–132.
6. Концепція Нової української школи (колегія МОН від 27.10.2016). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>.
7. Концепція профільного навчання. URL: <http://www.uazakon.com/document/fpart86/idx86618.htm>.
8. Сучасна професійна освіта : Проект концептуальних засад реформування професійної освіти України. URL: <https://mon.gov.ua/news/mon-rozrobilo-proekt-konceptualnih-zasad-reformuvannya-profesijnoyi-osviti-ukrayini-suchasna-profesijna-osvita>.

9. Проєкт Типового навчального плану для 10–11 класів. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/NT2952>
10. Проєктування змісту профільного навчання технологій у старшій школі : монографія / А. Тарара, Т. Мачача, В. Туташинський, В. Вдовченко. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2019. 160 с.
11. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року : Указ Президента України від 25 червня 2013 року № 344/2013.
12. Хоружа Л. Л. Компетентнісний підхід в освіті: ретроспективний погляд на розвиток ідеї. *Педагогічна освіта : теорія і практика. Серія «Психологія. Педагогіка»* : збірник наукових праць. Київ : КМПУ імені Б.Д. Грінченка, 2007. № 7. 202 с.

REFERENCES

1. Derzhavnyi standart bazovoi i povnoi zahalnoi serednoi osvity [State standard of basic and complete general secondary education]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
2. Zahorodnia A. A. Profilna shkola v Ukraini u 2011–2017 rr. XXI stolittia: teoriia i praktyka, dosvid, problemy, perspektyvy [Profile school in Ukraine in 2011–2017 of the XXI century: theory and practice, experience, problems, prospects]. *Naukovyi zbirnyk «Aktualni pytannia humanitarnykh nauk: mizhvuzivskyi zbirnyk naukovykh prats molodykh vchenykh Drohobyt'skoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka»*, № 35. 2021. S. 202–206 [in Ukrainian].
3. Zahorodnia A. A. Profilne navchannia yak forma radykalnoi dyferentsiatsii navchannia [Profile education as a form of radical differentiation of training]. *«Pedahohichni nauky»*, m. Zaporizhzhia, № 2 (35). 2020. S. 17–22. DOI <https://doi.org/10.26661/2522-4360-2020-2-02> [in Ukrainian].
4. Zakon Ukrainy «Pro osvitu» [Law of Ukraine «About education»] № 2145-VIII vid 28.09.2017, VVR, 2017 [in Ukrainian].
5. Karpenko V. I. Proektno-orientovanyi pidkhid do upravlinnia v osviti [Project-oriented approach to management in education]. *Visnyk NTUU«KPI». Filosofiia. Psykholohiia. Pedahohika* : zbirnyk naukovykh prats. 2012. № 1(34). S. 128–132 [in Ukrainian].
6. Kontsepsiia Novoi ukrainskoi shkoly (kolehiia MON vid 27.10.2016) [Concept of the New Ukrainian School (MES Board dated October 27, 2016)]. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> [in Ukrainian].
7. Kontsepsiia profilnoho navchannia [The concept of specialized training]. URL: <http://www.uazakon.com/document/fpart86/idx86618.htm> [in Ukrainian].
8. Proiekt kontseptualnykh zasad reformuvannia profesiinoi osvity Ukrainy «Suchasna profesiina osvita» [Draft conceptual framework for reforming vocational education in Ukraine «Modern vocational education»]. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-rozrobilo-proekt-kontseptualnih-zasad-reformuvannya-profesijnoyi-osviti-ukrayini-suchasna-profesijna-osvita> [in Ukrainian].
9. «Proekt Typovoho navchalnoho planu dlia 10-11 klasiv» [Draft Standard Curriculum for Grades 10–11]. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/NT2952> [in Ukrainian].
10. Tarara A., Machacha T., Tutashynskyi V., Vdovchenko V. Proiektuvannia zmistu profilnoho navchannia tekhnolohii u starshii shkoli : monohrafiia [Designing the content of profile education of technologies in high school: monograph]. K.: KONVI PRINT, 2019. 160 [in Ukrainian].
11. Ukaz Prezydenta Ukrainy «Pro Natsionalnu stratehiiu rozvytku osvity v Ukraini na period do 2021 roku» vid 25 chervnia 2013 roku № 344/2013. [Presidential Decree «On the National Strategy for the Development of Education in Ukraine until 2021» of June 25, 2013 No. 344/2013] (2013, June 25) [in Ukrainian].
12. Khoruzha L. L. Kompetentnisnyi pidkhid v osviti: retrospektyvnyi pohliad na rozvytok idei [Competence approach in education: a retrospective look at the development of the idea]. *Pedahohichna osvita : teoriia i praktyka* : zbirnyk naukovykh prats. K. : KMPU imeni B.D. Hrinchenka, 2007. № 7. (Serii «Psykhohiia. Pedahohika»). 202 [in Ukrainian].